

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Pozdně středověká výzbroj křižáckých válečníků
střední a západní Evropy na protihusitských taženích
(1420–1431)**

Tomáš Korčák

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Pozdně středověká výzbroj křižáckých válečníků
střední a západní Evropy na protihusitských taženích
(1420–1431)**

Tomáš Korčák

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Lhoták, PhD.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Janu Lhotákovi, PhD., za vstřícný přístup, cenné připomínky, za odborné vedení a rady, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Plzeň, květen 2020

Obsah

Úvod.....	1
1 Křížové výpravy do husitských Čech	4
1.1 České země před rokem 1420	4
1.2 Křížové výpravy.....	7
2 Výzbroj křížáckých vojsk	12
2.1 Bojové odění	12
2.1.1 Ochranné odění	13
2.1.2 Přilba.....	16
2.1.3 Štít.....	19
2.2 Zbraně	20
2.2.1 Chladné Zbraně.....	20
2.2.2 Střelné zbraně	25
2.2.3 Palné zbraně.....	27
3 Husité a jejich vybavení.....	29
Závěr	31
Seznam Literatury	33
Resumé.....	35
Seznam příloh	36
Přílohy.....	37

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na výzbroj křižáckých vojsk v taženích do husitských Čech v letech 1420–1431. Počátkem 15. století v českých zemích panoval značný chaos, jež Král Václav IV. nebyl schopen potlačit. Šlechta byla v podstatě odpovědná sama za sebe a dělala, co se jí zlíbilo. Obyčejný středověký člověk pak, stále vzhlížející k církevním dogmatům, musel hledat útěchu jedině v bohu, kde ji však ne vždy spatřil. Proto a z mnoha dalších důvodů, jako například kvůli zhoršující ekonomické situaci, se snažil objevit jiné východisko. To nakonec našel v bujícím utrakvistickém hnutí, jež si zadalo za úkol změnit středověkou církev od základu. Tímto docházelo na území Čech k řadě nepokojů, přičemž výše zmíněné vedlo k tomu, že byly z okolních zemí vysílány křižácké výpravy za účelem odklonění obyvatel od nové víry. Jednalo se o výkvět tehdejšího rytířstva, doplněný o ozbrojence z městských a církevních stavů. Pro tuto práci bylo zvoleno období křižáckých tažení do Čech, neboť v této době existovala široká paleta variant, jak v oblasti ochranného odění, tak v oblasti zbraní. Text práce poskytuje značnou měrou náhled do spektra válečného vybavení, kterým křižácká vojska oplývala, stejně jako do způsobů, jimiž jej využívala při střetu s nepřítelem. V obou případech lze vysledovat značnou variabilitu.

Cílem práce je pokusit se přinést relativně detailní pohled na výzbroj křižáckého válečníka v kontextu s jejím vývojem. Výzbroj středověkého válečníka lze v základu rozdělit na ochranné odění, sloužící k jeho pasivní obraně, a zbraně, mající za úkol co nejefektivnějším způsobem eliminovat nepřítele. Četnost a kvalita ochranných prvků i kvalita zbraní záležela v první řadě na statusu daného válečníka, což významně diverzifikovalo podobu výbavy jednotlivých křižáků. Dalším významným faktorem představovaly role jednotlivých válečníků, a to od jízdy přes pěchotu po střelce. Z hlediska vybavení se tedy nejednalo o homogenní vojsko.

Struktura práce pak odpovídá vytyčenému cíli. První kapitola se zabývá historickým kontextem, událostmi, jež vedly ke křížovým výpravám směřujícím na naše území v letech 1420–1431. Má svůj význam v uvedení do historicko-spoločenského kontextu doby. Zahrnuje v sobě důvody krize českých zemí na přelomu 14. a 15. století a vznik husitského hnutí, spolu s jeho postupným šířením mezi českým obyvatelstvem. Neopomíná však pojednat o křižáckých výpravách samotných. Těžiště této práce však spočívá v pořadí druhé kapitole, zabývající se výzbrojí křižáckých vojsk a jejím postupným vývojem od raného středověku až do počátku 15. století. První její část se

zaměřuje na bojové odění, jež se skládá z plátového odění těla, přilby a štítu. Také se zmiňuje o ochranném odění koně. Druhá část obsahuje popis zbraní. Od chladných až po střelné a palné. Třetí kapitola pojednává o složení husitského vojska a o jeho modelovém zbrojnoši. Také vyjmenovává, jakou výzbrojí se mohl husitský válečník odít.

Ke zpracování tématu této bakalářské práce byla využívána odborná domácí i zahraniční literatura, doplněná o ikonografické a archeologické prameny. V první kapitole bylo čerpáno především z českých odborných publikací. Velice přínosné byly *Velké dějiny zemí Koruny české V.* od českého historika Petra Čorněje.¹ Kniha přináší ucelené informace o době mezi lety 1402–1437 a sděluje vlastní teorie na problematiku husitství a křížáckých tažení. Zajímavým vhladem do husitského fenoménu je také dílo Leonida Křížka a Josefa Dolejšího *Husité – Vrchol válečného umění v Čechách*.² Ač po stránce vojenství a výzbroje se čtenář dozví zajímavé informace, po stránce historických událostí se jedná spíše o stručný výčet, jež straní husitským houfům. Další prací na téma husitství je *Husitské vojenství* od Jana Durdíka z roku 1954, přičemž po jazykové stránce se již jedná o obtížně čitelné dílo.³ Z této knihy do jisté míry vycházeli autoři předcházející publikace. Druhá kapitola vychází z odborných prací historiků především ze zahraničí, avšak i z děl českých. Prvním je *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*,⁴ které i přes své stáří přináší výbornou grafickou stránku, ale největším přínosem se stal popis nespočtu ikonografických pramenů z doby 14. až 15. století. Druhou českou publikací je *Zbroj a zbraně: Evropa 6.–17. století* Petra Klučiny.⁵ Knihu doplňují velmi dobře zvládnuté kresby s mnoha různými detaily a druhy výzbroje. Textová část je však určena pro širokou veřejnost bez znalostí daného tématu, a proto se k této práci příliš nehodila.

Mezi cizojazyčnými autory je nejvýznamnější Ewart Oakeshott se svými díly *European Weapons and Armour From Renaissance to the Industrial Revolution*⁶ a *A Knight and His Weapons*.⁷ Jistou váhu jeho slovům dodává také fakt, že své texty prokládá vlastními zkušenostmi s daným druhem zbraní či zbrojí. Jeho typologie hlavíc a záštit meče se používají dodnes. Silně dbá na ikonografické a archeologické nálezy.

¹ ČORNĚJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V.*, Praha 2000.

² KRÍŽEK, Leonid, DOLEJŠÍ, Josef, *Husité – Vrchol válečného umění v Čechách*, Praha 2009.

³ DURDÍK, Jan, *Husitské vojenství*, Praha 1954.

⁴ WAGNER, Eduard a kol., Jan, *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, Praha 1954.

⁵ KLUČINA, Petr, *Zbroj a zbraně: Evropa 6.–17. století*, Praha 2004.

⁶ OAKESHOTT, Ewart, *European Weapons and Armour From Renaissance to the Industrial Revolution*, Woodbridge 2000.

⁷ OAKESHOTT, Ewart, *A Knight and His Weapons*, Chester Springs 1997.

První jmenované dílo shrnuje výzbroj pozdně středověkého rytíře až ke kroji novověkých střelců, zároveň dodává informace i o vývoji jednotlivých zbraní a částí zbroje. Druhé dílo se zabývá pouze zbraněmi a v duchu předešlé knihy přináší ke zbraním historický kontext. Také popisuje jejich využití v řadách rytířstva. Dále je třeba zmínit dvojici autorů Kelly DeVries a Roberta Smitha. Oproti Oakeshottovi se jejich publikace *Weapons and Warfare an Illustrated History of Their Impact*⁸ a *Medieval Military Technology*⁹ snaží čtenáři zprostředkovat ucelený pohled na problematiku středověkého válečnictví. Uvádí časté příklady na klíčových bitvách středověku a dopad výzbroje na jejich výsledek.

⁸ DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert D., *Weapons and Warfare an Illustrated History of Their Impact*, Santa Barbara 2007.

⁹ DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert. D., *Medieval Military Technology*, Toronto 2012.

1 Křížové výpravy do husitských Čech

Křížové výpravy do Čech zapříčinili radikální utrakvisté, když odmítli uznat Zikmunda Lucemburského českým králem. Na jeho popud se pak evropské rytířstvo vydalo s požehnáním papeže kacíře z Čech potrestat a navrátit je na správnou cestu. Křížových výprav bylo celkem pět, přičemž třetí se vlastně ani neuskutečnila, ale ze společensko-historického pozadí je důležité ji zmínit, jako neochotu říšské šlechty po prvních dvou porážkách dále pokračovat.

1.1 České země před rokem 1420

Země Koruny české byly na počátku 15. století v krizi. Značnou měrou se na tom podílely hladomory, epidemie moru a dalších nemocí. První morová vlna v polovině 14. století se českému království z větší části vyhnula, ale již druhá vlna mezi lety 1357–1363 zasáhla většinu krajů a některé dokonce opakovaně. O její síle vypovídá počet zemřelých správců far na Kladsku, přičemž jich z počtu 39 podlehl moru 17.¹⁰ Nejničivější epidemie moru však proběhla mezi lety 1380–1382. Sice se co do počtu obětí černé smrti z Francie či Itálie nevyrovnala, přičemž je odhadováno, že pomřelo 10% tehdejšího obyvatelstva, přesto byla v českých zemích pokládána za velmi silnou. Následující epidemie již nebyly tak devastující, ale velmi četné. Často se ani nejednalo o mor, nýbrž o jiné nemoci, což zapříčinilo, že na přelomu 14. a 15. století připadal na 2-3 roky normální mortality jeden rok mortality krizové.¹¹ Na počátku 15. století, ještě před turbulentními roky husitských válek, proběhly další dvě morové rány. První v rozmezí let 1403–1406 a druhá v čase konání Kostnického koncilu tedy mezi lety 1414–1415. Právě druhá rána byla považována předními mluvčími reformního hnutí jako trest za lidské hříchy, což přispívalo k radikalizaci husových přívrženců. Například v jižních Čechách si lidové kacíři za pohřbů zemřelých morem začali přivlastňovat kněžské funkce.¹²

S morovými epidemiemi nastal značný úbytek obyvatelstva. Na mnoha místech, především na arcibiskupských statcích, se dostávalo poddaným lepšího postavení, kdy jim byla udělována práva odúmrtí – rozšíření dědického

¹⁰ ČORNĚJ, Petr, *Velké dějiny země Koruny české V.*, Praha 2000, s. 23.

¹¹ MAUR, Eduard a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 63.

¹² Tamtéž, s. 63.

práva k selským gruntům. Na Moravě se však už od roku 1380 uplatňoval protichůdný postup přivázání poddaných k půdě. Zakazoval se jejich odchod a také jejich přijímání jinými vrchnostmi.¹³ Změna nastala i v národnostním rozložení českých zemí. Ustala německá kolonizace, čímž bylo urychleno počestění měst, kam proudili etničtí Češi z venkova a hledali obživu. To přinášelo na jednu stranu náhradu za úbytek obyvatelstva ve městech, ale na stranu druhou rostla česko-německá nevraživost. Již usedlí němečtí kolonisté se totiž obávali o své postavení a úřední posty. Velmi znepokojivými pro ně byla zvýšení počtu česky psaných listin a zavádění češtiny jako úředního jazyka. Do vypuknutí husitské revoluce získali Češi převahu asi v polovině královských měst.¹⁴

Ekonomická situace v českých zemích na počátku 15. století byla oproti století minulému význačně v horší pozici. Velkou měrou k tomu přispěly morové rány a hladomory, ale rozhodně se nejednalo o rozhodující faktor. Mnohem významnějším faktorem byla snižující se výnosnost Kutnohorských dolů. České království bylo na stříbře silně závislé. Usnadňovalo přísun zboží ze zahraničí a napomáhalo k bohatnutí střední a vyšší třídy obyvatelstva. Bohužel nebylo využito k rozvoji domácí řemeslné výroby a dle Čorněje předjalo tak modelově situaci ve Španělsku v 16. století, kde se záviselo na zlatu a stříbru z kolonií.¹⁵ Výnosnost Kutnohorských dolů se již mocně snižovala v 14. století, přičemž v polovině 14. století se ročně vytěžilo na 20 000 až 30 000 tisíc kilogramů stříbra a v polovině druhé na 10 000 kilogramů. Už za vlády Karla IV. se proto musel v českém groši několikrát snížit podíl stříbra. Lze předpokládat, že se na počátku 15. století výnosy z kutnohorského dolu dále snižovaly, a kvůli tomu se bylo nutno za vlády Václava IV. k vybírání každoroční berně z vlastní domény, tj. královských měst a klášterů zeměpanského založení. Další význačný zdroj příjmů tvořily královské monopoly, přičemž nejvýdělečnějšími byl mincovní a horní.

Dalším značným prohloubením krize v českém království se stala nesoudržnost vládnoucího rodu Lucemburků. Po smrti Karla IV. se podle některých historiků¹⁶ jeho synové a synovci nedokázali vyrovnat s jeho velikášskou vizí mocného rodu Lucemburků. Společně dokázali pracovat do

¹³ ČORNĚJ, s. 36.

¹⁴ Tamtéž, s. 38.

¹⁵ Tamtéž, s. 43.

¹⁶ Tamtéž, s. 30.

přelomu 80. a 90. let 14. století, kdy jejich jednotná politika vynesla roku 1387 Zikmunda na uherský trůn. Poté vznikala přechodná spojení mezi jednotlivými příslušníky rodu, kdy mezi sebou soupeřili o moc.

Na přelomu 14. a 15. století se do českých zemí dostávaly spisy Jana Viklefa – anglického teologa a propagátora reformy římskokatolické církve. V českém prostředí silně rezonovaly, protože jak již bylo popsáno výše, země Koruny české procházely táhlou krizí. Skrz učení mistra Jana Husa a dalších se v pozměněné podobě, ve značné míře radikálnější, rozšiřovalo Viklefovo učení mezi obyvatelstvo a na rozdíl od jiných zemí, našlo podporu ve všech vrstvách české společnosti. Zpočátku se však především uchytilo mezi učenci na Pražské univerzitě. První významný spor o Viklefovy spisy se na její půdě rozhořel roku 1403, kdy bavorští, polští a saští mistři vytyčili nebezpečí pro institucionální církev. Dne 28. května se sešli na schůzi, kde Viklefovo učení odsoudili a přes protesty českých mistrů prosadili, aby přestalo jeho šíření na přednáškách a v kazatelkách. To však české mistry neumlčelo, protože ať se zdálo léta 1404 – 1407 klidná, připravovala se z jejich strany půda na další postup. Reformní mistři získávali na svoji stranu i vysoce postavené šlechtice jako byl Lacek z Kravař, který se na počátku roku 1407 stal členem královské rady a snad i nejvyšším púkrabím.¹⁷ Dále také nelze opomenout sympatie královny Žofie k mistru Janu Husovi.

Roku 1409 se konal koncil v Pise, který měl za úkol vyřešit papežské schizma Benedikta XIII. a Řehoře XII. Václav IV. se přikláněl na stranu Benedikta XIII., a tak aby jeho hlas měl větší váhu, požadoval od Pražské univerzity podporu. Zde se však setkal s odporem cizích mistrů a studentů, kteří po vystudování většinou mířili do Německa, kde vládl římský král Ruprecht Falcký podporující Řehoře XII. Tohoto sporu využili čeští mistři a vyslali na jednání do Kutné Hory mistra Jeronýma Pražského a právníka Jana z Jesenice. Tam se dohodli s Václavem IV. na dekretu kutnohorském, který dával českému národu na univerzitě tři hlasy, což mělo za následek odchod německých studentů a mistrů. Jednalo se o 80% úbytek členů akademické obce, ale prozatím to nemělo znatelný dopad na úroveň výuky.¹⁸

¹⁷ ČORNĚJ, s. 105.

¹⁸ FUDGE, Thomas A., *Jerome of Prague and the foundations of the Hussite movement*, Oxford 2016, s. 102–103.

Mezi nejvlivnější v českém reformním hnutí se řadil mistr Jan Hus. Kritizoval svatokupectví, zasazoval se za odebrání majetku církevních hodnostářů, za hlavu církve nepovažoval papeže, ale Krista a také podporoval překlad Bible do jazyka prostého lidu. Jeho učení se nejprve šířilo ve městech, ale posléze se dostávalo i na venkov, kde radikalizovalo. Měl také mnoho přívrženců šlechtického původu. Mezi ně patřili Petr Zmrzlík ze Svojšína s manželkou Annou z Frymburka, Voksa z Valdštejna, Mikuláš Augustinův z Prahy, Boček z Poděbrad, Jan Sádlo ze Smilkova a královna Žofie Bavorská.¹⁹ Jeho reformní úsilí jej roku 1410 dostalo do klatby a roku následujícího byl exkomunikován. Postihy vůči jeho osobě se dále prohlubovaly. Bylo mu zakázáno kázat a musel se stáhnout od ústraní. Roku 1414 byl povolán na koncil v Kostnici. Domníval se, že bude moci svobodně promluvit o své nauce, ale nestalo se tak. Byl prohlášen za kacíře, a když své učení neodvolal, skončil 6. července na hranici. V českých zemích zprávy o jeho smrti vyvolaly vlnu nevole, která byla ještě umocněna o rok později upálením Jeronýma Pražského. V následujících letech se situace nadále přiostrňovala. Husité nabírali na síle a radikalizovali se. Asi nejstarší stopy po radikalizmu se nacházely v místech, kde působil Jan Hus, tedy v okolí Sezimova Ústí a Kozího Hrádku.²⁰ Poslední kapkou se stalo dosazení nových konšelů na novoměstskou radnici, kteří byli 30. července 1419 radikálními husity pod vedením Jana Želivského vyházeni z oken novoměstské radnice. Václav IV., znám svou výbušnou povahou, se rozčílil, dostal mrtvici a následně skonal. Na jeho místo měl usednout Zikmund Lucemburský, ale na zemském sněmu v Brně jej kvůli jeho angažovanosti v kostnickém koncilu a odmítavého postoje vůči přijímání pod obojí české stavy nepřijali za krále.

1.2 Křížové výpravy

Na popud Zikmunda Lucemburského byla 1. března papežem Martinem V. vydána bula *Omnium plasmatoris domini*, která vyhlášovala první křížovou výpravu proti husitským Čechům. Oficiálně ji pak vyhlásil papežský legát Fernando 17. března na říšském sněmu ve Vratislavi. Z tohoto slezského města se pak v dubnu vypravila armáda, v jejímž čele spočinul Zikmund

¹⁹ ČORNĚJ, s. 105.

²⁰ ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce 2*, Praha 1996, s. 292.

Lucemburský. Její první úspěch se dostavil 3. května, kdy bez boje kapituloval Hradec Králové, oslabený odchodem radikálů. Odtud Zikmund zamířil ke Kutné hoře, kde jak doufal, nalezne finance k vydržování armády. Také se zastavoval v bývalých hradech svého bratra, aby shromáždil královský poklad.²¹ Dne 15. května se setkal s husitskou delegací v Kutné Hoře, kde jí přednesl podmínky kapitulace: odevzdání veškerých zbraní a zbrojí, což však husitští odmítli, a jakmile se vrátili do Prahy, rozeslali do spřátelených měst posly s žádostí o pomoc. Dále se začali opevňovat a hromadit zásoby, z velké části zabavováním majetku.²² Volání Pražanů o pomoc vyslyšeli táborité, orebité a mnoho dalších husitů z měst jako byly Louny nebo Žatec. Zikmund si byl husitských posil vědom, a proto proti táborům, pod vedením Jana Žižky z Trocnova, vyslal vstříc část křižáckého vojska. Mimoto se před Benešovem postavil voj Petra ze Šternberka bránící Žižkovu postupu. Byl však poražen a husitské houfy se tak stačily včas probít ku Praze. Za nepřítomnosti radikálních husitů byl křižáky dobyt Slaný a Louny. Zikmund se také domluvil s mladým šlechticem Oldřichem z Rožmberka, aby se svým vojskem oblehl Tábor. Jakmile se o jeho obležení dozvěděli táborité v Praze, vyrazily v počtu 350 jezdců pod vedením Mikuláše z Husi a 30. června Rožmberka s jeho armádou rozehnali.

Taktika křižáckého vojska spočívala ve vyhladovění Prahy, ale brzy se ukázalo, že problémy se zásobováním bude mít spíše Zikmundovo vojsko, a proto muselo přistoupit k útoku. Pro husitské houfy byl nejstrategičtější vrch Vítkov, kudy vedla zásobovací trasa. Křižáci na něj zaútočili 14. července a již předchozího dne i na Špitálské pole. K jejich překvapení však byli na Vítkově odrazeni malou posádkou pod vedením Jana Žižky a obrátili se k ústupu, který se brzy překotil v nekontrolovaný útěk a zapříčinil tak i porážku na Špitálském poli. Křižáci zde utrpěli značné ztráty na životech, protože mnoho vojáků se při pokusu přebrodit Vltavu utopilo. Po této porážce se Zikmundem shromážděné vojsko začalo rozpadat, až byl císař nucen jej rozpustit. Před odchodem do Kutné Hory se ještě stačil 28. července na Pražském Hradě nechat korunovat českým králem.

²¹ ČORNĚJ, s. 245.

²² Tamtéž, s. 255.

Nezdar první křížové výpravy do Čech popudil říšské kurfiřty. Svalovali vinu za její nezdar na Zikmunda, protože s nimi dostatečně nespolupracoval, a proto už rok od porážky na vrchu Vítkově byla v květnu 1421 svolána další křížová výprava.²³ Vpád vojsk do husitských Čech byl veden z několika směrů. Od západu směřovala armáda pod vedením Ludvíka III. Falckého a arcibiskupů z Trevíru a Kolína nad Rýnem. Ze severu se pak k nim měly připojit oddíly z Horní Lužice a Slezka, které však vytáhly pozdě a do bojů se příliš nezapojily.²⁴ Z Uher přes Moravu táhl Zikmund se svým zetěm Albrechtem Habsburským, ale z důvodu tureckého vpádu do Sedmihradska se k tažení odhodlal až na podzim. Západní armáda říšských kurfiřtů zpočátku zaznamenala několik vítězství, avšak u Žatce byl jejich postup zastaven. Ludvík Falcký jej chtěl za každou cenu dobýt, což se brzy ukázalo jako nerozumné, protože město mělo dostatek zásob a mnoho obránců. Městské hradby se pokusili zdolat šestkrát, ale obránci je pokaždé odrazili.²⁵ Po těchto neúspěších se v táboře obláhatelů roznesla nepravdivá zpráva, že k Žatci pochoduje husitské vojsko a křížáci se ze strachu dali na útěk. Až počátkem října vyrazila Zikmundova armáda a jala se nejdříve zpacifikovat Moravu, což poskytlo dostatek času husitům v Čechách zkonsolidovat své síly.²⁶ Z Moravy se křížácké vojsko vydalo ke Kutné Hoře, kde husité z obavy před zradou obyvatel města postavili své pozice 500 metrů před hradbami. Odrazili několik křížáckých výpadů, ale jakmile se Zikmund dohodl s měšťany, ocitli se Husité v obklíčení a museli ustoupit do Kolína. Křížácká vojska pak v klidu strávila Vánoce, než se 6. ledna objevily husitské voje. V nastalé panice se Zikmund rozhodl Kutnou Horu zapálit, aby husité nemohli využít její bohatství a vydal se k ústupu. U městyse Habry se jeho vojsko zformovalo, ale už po prvním útoku se opět dalo na útěk. Poslední boje vypukly u Německého Brodu, kdy část křížáckého vojska pod vedením účastníka bitvy u Grunwaldu Zawisze Czarnyho z Garbowa krylo Zikmundovi ústup. Dne 10. ledna byli poraženi a Německý Brod srovnán se zemí.

²³ ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce 3*, Praha 1996, s. 98.

²⁴ ČORNĚJ, s. 305.

²⁵ ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 100.

²⁶ ČORNĚJ, s. 306.

Třetí křížová výprava byla svolána na podzim roku 1422 na pomoc Hradu Karlštejn, který byl oblehnut Pražany, do jejichž čela se postavil litevský kníže Zikmund Korybutovič. Na pomoc hradu dle říšského zákona, přijatého na sněmu v Norimberku, mělo přispěchat přes 40 tisíc bojovníků. Města, šlechta i kláštery byly povinny odvést určitý počet mužů. V Chebu, kde se měla armáda sejit, se však seřadila jen desetina slibované hotovosti, a tak nemělo smysl ke Karlštejnu ani vyrazit. Po půl roce obléhání odtáhlo i vojsko Pražanů a 8. listopadu 1422 bylo mezi karlštejnským purkrabím a Korybutovými stoupenci uzavřeno příměří.

Uplynulo pět let, než roku 1427 byla papežem Martinem V. svolána v pořadí čtvrtá křížová výprava proti husitským Čechům. Měla také odvetný charakter, protože minulého roku byla poražena žoldnéřská armáda u Ústí nad Labem, která jej měla vyprostit z obležení, ale nedokázala překonat husitské vozy.²⁷ Již se jí neúčastnil Zikmund Lucemburský, protože situaci v Čechách chtěl vyřešit spíše diplomaticky a také byl zaneprázdněn vpádem Turků do Valašska.²⁸ Včele kruciáty se tak ocitl trevírský arcibiskup Ota ze Ziegenheimu. S armádou vyrazil 29. června z Norimberku do Chebu, kde se setkal s markrabětem Fridrichem I. Braniborským. Poté i přes Fridrichovy námitky oblehl 23. července Stříbro. Spojené husitské sbory sirotků, táborů a pražanů se vydali od Karlštejna Stříbru na pomoc, jakmile se o tom křížáci dověděli, značná část vojska, především žoldnéřské oddíly, začala ustupovat. U Tachova se kardinál-legát Beaufort pokusil ústupu armády zamezit. Rozvinul tedy korouhev s ukřížovaným Kristem, ale rozepře mezi muži o tom, kdo ji bude držet, způsobila, že obraz ukřížovaného spadl na zem. Přítomní v tom shledali špatné znamení a ústup se ještě urychlil. Ti, co však nestačili utéci, se uchýlili do Tachova, kde až do 14. srpna odolávali v Tachovském hradě.

Pátá křížová výprava byla pompézně vyhlášena 29. června 1431 v Norimberku kardinálem Giulianem Cesarinim, kdy předal korouhev a meč do rukou markraběte Fridricha Braniborského. Společně poté 1. srpna překročili hranice do Čech a oblehli Tachov. Po jeho krátkém neúspěšném obléhání, kdy se zásobili rabováním okolních vesnic, se ve třech proudech vydali k Plzni. Po cestě však dostali zprávy o blížícím se husitském vojsku, a proto ustoupili

²⁷ ŠMAHEL, *Husitská revoluce* 3, s. 180–181.

²⁸ ČORNĚJ, s. 484.

k Domažlicím, kam dorazili 9. nebo 10. srpna. Jenže už 11. srpna se o jejich přesunu dozvěděl velitel husitských spojených sil Prokop Holý a soustředil své voje právě tam. Dne 14. srpna se křižáci dozvěděli o blížícím se husitském vojsku a začali se připravovat na střet. Jenže po zaslechnutí válečného chorálu a rachotu vozů, se dali ještě před bitvou na útěk. Zanechali za sebou značné zásoby a kališníci si tak přišli na tučnou kořist.

2 Výzbroj křižáckých vojsk

Křížové výpravy do Čech lákaly mnohé rytíře z celé Evropy, ale nejvíce jejich účastníků pocházelo ze Svaté říše římské, Uher a také Polska. O jejich výzbroji dnes vypovídají zprávy z kronik a to především jejich ikonografické části. Dále také umělecké předměty jako sochy, nástěnné malby či náhrobky významných šlechticů. Neopomenutelným zdrojem informací jsou i archeologické nálezy, které však nejsou tolika četné. Vše zde vyjmenované poddhaluje skutečnost, že výzbroj křižáckých vojsk musela být velmi různorodá, protože se stále ještě používalo ochranné odění i padesát let staré společně s nejnovějšími výdobytky jako bylo celoplátové odění ze severu Itálie či Německa. Z toho důvodu se tato část zaměří především na nejpoužívanější typy, jejichž technologické a v neposlední řadě i umělecké prvky pocházely z přelomu 14. a 15. století.

2.1 Bojové odění

Bojové odění se skládalo z přilby (ochrana hlavy), štítu a ochranného odění. Termín bojové odění se také může nahradit termínem zbroj, ale ten je dnes více využíván jako název pro úplné plátové ochranné odění. Mimo jiné označuje i jeho varianty. Pak je na mysli například zbroj turnajová, zbroj ceremoniální a další. V literatuře, i odborné, se lze dále setkat s označením brnění, což však není správně. Tento termín se historicky vztahoval pouze k ochrannému odění, jež bylo vyrobeno z drátěného pletiva a nikoliv z ocelových plátů.²⁹

Již během 14. století se objevil plátový kyrys, který převládal až do první třetiny století následujícího. Spojené ochranné prvky rukou se objevily později a plátové nohavice až na konci 14. století. Celá plátová zbroj se štítem a přilbou vážila 23–28 kilogramů.³⁰ Každá část byla k sobě na mnoha místech snýtována nebo připojena řemeny. Stejným způsobem pak i ke zbytku ochranného odění. Spojení pomocí nýtů a řemenů umožňovalo rozložit váhu jednotlivých částí po celém těle, aby co nejméně omezovaly svého nositele v pohybu. Středověký rytíř musel být totiž schopen bez pomoci nasednout a následně i sesednout z válečného oře. Plné ochranné odění bylo pro každého muže vyráběno na míru, a tak si jej mohli dovolit jen ti nejmajetnější. Tedy

²⁹ KLUČINA, Petr, *Zbroj a zbraně: Evropa 6.–17. století*, Praha 2004, s. 14.

³⁰ DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert. D., *Medieval Military Technology*, Toronto 2012, s. 94.

šlechta, přičemž v mnoha případech na celou plátovou zbroj nedosáhli ani příslušníci nižší šlechty a museli se spokojit jen s některými částmi. Důležitou součástí bojového oděvu byl varkoč. Jednalo se o pruh látky s otvorem pro hlavu, který na počátku 15. století těsně přiléhal k plátové zbroji, ale v Svaté říši římské mohl mít i dlouhé rukávy.³¹ Používal se již od století 12., kdy jej rozšířili křižáci vracející se ze svaté země do Evropy. K jeho výrobě byly používány drahé tkaniny a nesl na sobě erb svého nositele. Mimoto poskytoval ochranu před slunečními paprsky.

Neodmyslitelným doplňkem středověkého rytíře byl jeho válečný kůň, který na svých bedrech nosil nejen jeho, ale také své vlastní ochranné odění. Od 13. století byl chráněn kroužkovým brněním, jež na počátku 15. století doplňovaly pláty na plecích a na stranách. Hlavu kryla čelní maska zvaná šafron, známá již od starověku.³² Přes ochranné prvky se přehazovala čabraka a přes ni dále látkový přehoz kropýř, jež byl z kvalitních látek a nesl na sobě znak v heraldických barvách.

Ve 14. století se ve Svaté říši římské utvořily dvě nejkvalitnější kovářské školy, které v následujícím století ovlivňovaly podobu plátového ochranného odění po celé západní a střední Evropě. Byla to italská a německá škola. Italská se nacházela v severní Itálii, kde jejím hlavním centrem byl Milán. Německá v jižním Německu s významnými kováři ve městech Augšpurk, Norimberk a Landshut. Německá plátová zbroj obecně upřednostňovala štíhlý, symetrický obrys těla. Elegance u ceremoniálních nebo pozdějších zbrojí byla dosažena bohatým zdobením povrchu plechů hřebeny a drážkami, zatímco jejich okraje se dekorativně prolamovali nebo zdobili pozlacenou mosazí. Naproti tomu italská plátová zbroj se vyznačovala asymetrickým obrysem těla, přičemž levá strana, kde rytíř svíral štít, byla chráněna většími plechy, které mohl doplňovat zvýšený lem.³³

2.1.1 Ochranné odění

Plné ochranné odění, představovalo pasivní obranu nositele. Tradičně se skládalo ze tří vrstev. Z vycpávané, kroužkové a poslední plátové, přičemž

³¹ BLAIR, Claude, *European Armour circa 1066 to circa 1700*, Londýn 1958, s. 76.

³² Tamtéž, s. 184.

³³ EDGE, David, PADDOCK, John M., *Arms & Armor of the Medieval Knight: An Illustrated History of Weaponry in the Middle Ages*, New York 1988, s. 107.

druhá kroužková vrstva se mohla z finančních důvodů vypustit. První vycpávaná vrstva se sestávala z prošívanice, ke které byly koženými úchyty připevněny nohavice. Prošívanice neboli gambeson byl lněný či vlněný kabátec vyráběný takzvaným prošíváním, kdy se sešilo dvou nebo více tkanin dohromady, aby vznikl tlustší materiál. Zapínala se knoflíky, ale i řemeny, které se ke tkanině uchycovaly z vnitřní části, aby je nemohl nepřítel přeseknout mečem. Nemajetní ozbrojenci prošívanici používali samotnou, přičemž ji na povrchu zesilovali smolným nátěrem nebo kůží. Též se používala vycpávanice, která se lišila výrobním procesem, kdy se prošili vnitřní a vnější tkaniny a do vzniklých tunelů se cpala koudel, vlna a další materiály. Rytíři v plné zbroji sloužila první vrstva jako obal pohlcující nárazy drtivých zbraní. V případě potřeby se na ni připevňovali dodatečné pláty a drátěné brně. Druhou vrstvu obrany tvořilo kroužkové brnění. Jednalo se o hustou síť z mnoha malých kovových kroužků, které byly na sebe nanýtované a tvořily košili. V 15. století sahala nad kolena a vyplňovala místa, kam nezasahovalo oplátování. Nohy též pokrývaly drátěné nohavice. Zde je nutno podotknout, že se kroužkové brnění stále ještě používalo mezi ozbrojenci pocházejícími z měst či řadovými válečníky. Bylo však doplněno plátovými částmi nohou a rukou.³⁴ Svrchní vrstva byla složena z jednotlivých plátových částí, které se k sobě spojovaly nýty a řemeny. Tedy z kyrysu, plátových nohou a rukou.

Největší a nejdůležitější z nich byl plátový kyrys sestávající z předního a zadního plechu, které k sobě pojily řemeny na ramenou a v bocích. V 15. století se používaly dva typy kyrysu, buďto brigandina, nebo z celistvějších plátů. Pokud se jednalo o brigandinu bylo k výrobě použito více plátů, které se přinýtovávaly k látkovému či koženému podkladu. Její předchůdce byl plátový kabátec, jež se objevoval už ke konci 12. století. Byl převzat z Asie a přes Uhry, kde se stal velmi oblíbený, se dostal až do západní Evropy. Skládal se z velkých železných plechů původně přinýtovaných k tabardu. Jedním z nejvýznamnějších zdrojů informací o plátovém kabátci je hromadný hrob z bitvy u Visby v Dánsku.³⁵ Samotná brigandina se z kabátce vyvinula až ke konci 14. století³⁶ a skládala se z mnoha menších plátových lamel, přičemž ty okolo ramen a boků mohly být větší. Italská zbroj z dvou hlavních plátů,

³⁴ OAKESHOTT, Ewart, *A Knight and His Weapons*, Chester Springs 1997, s. 69.

³⁵ DEVRIES, SMITH, *Military*, s. 86–87.

³⁶ EDGE, PADDOCK, s. 118.

sestávala z náprsního plátu, jež v oblasti hrudi překrýval dolní plát. K sobě byly připojeny nýty a řemeny. Dolní plech se v pase zužoval, kde z něj visely dvě až tři rozšiřující se lamely. Zadní plech vypadal identicky, jen nebyl tak vypouklý. K lamelám se posléze připojovaly šasy, jako dodatečná ochrana vrchních stehen. Z ikonografické nálezy poukazují, že kyrysy byly značně vypouklé, aby po jejich povrchu sklouzávaly střely z luků a šípů. Ke kyrysu se mohl přidělat i dřevcový hák.³⁷

Dalším ochranným prvkem bylo oplátování ruky, které muselo splňovat dvě základní potřeby. Ochránit a přesto být stále dostatečně pohyblivé. Proto se v pozdějších letech, převážně u italské zbroje, ochrana pravé ruky v oblasti ramena oproti levé nijak moc nezměnila, a to z důvodu aby rytíř mohl stále dosti efektivně máchat mečem či sekerou.³⁸ Na nárameníku byly ostatní části plátového odění připnuty řemeny. Paži chránil rukáv, jež koncem 14. století představoval jednoduchý plech, ale v následujícím století ji celou objal. Loket skrývala myška, ke které později přibyla křídélka. Na ně navazovaly plátové nátepníky nazývané šínky. Předloktí zakrývaly rukavice spojené z mnoha malých lamel, aby s nimi byla možná manipulace se zbraní. Německá zbroj měla rukavice prstové, oproti milánské, která preferovala rukavice palcové, s nimiž se hůře brala zbraň do dlaně, ale také z nich s většími obtížemi vypadávala. Pod ochranným plátováním se nacházely kožené rukavice. Někdy již byly k plechům přidělané.

Plátová ochrana nohou se ustálila již ke konci 14. století, kdy byly známy stehenní pláty, připevněné uchycovacími řemeny k noze. Stejně tak jako nákolénka k válečnickovu kolenu, která později v 15. století bývala přinýtována a připásána řemenem k stehennímu plátu a tvořila s ním jednu součást.³⁹ Lýtkové pláty sestávaly z dvou okapově tvarovaných plechů, které plně uzavíraly lýtko a poskytovaly mu dokonalou ochranu, přičemž sahaly až ke kotníku. Z venku k sobě byly připojeny stěžejkami. Chodidlo bránily před zraněním takzvané sabatony. Plátové boty zhotovené z plechových lamel

³⁷ ŽÁKOVSKÝ, Petr, *Hromadný nález nejstarších platněřských prací z území Moravy*, In: *Archaeologia historica* 34, 2009, 1, s. 425.

³⁸ KLUČINA, s. 18.

³⁹ WAGNER, Eduard a kol., *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, Praha 1954, s. 48.

napodobující tvar chodidla. Pravděpodobně byly nanýtovány na kožený podklad boty pod nimi. Rytíř na koni měl v zadní části ještě ostruhy.⁴⁰

2.1.2 Přilba

Jedná se ochranné odění bránící poškození hlavy. Stejně jako u ochrany těla to byla ochrana pasivní, přičemž se sestávala ze tří vrstev. Z batvatu, kroužkové kukly a samotné plechové přilby. Batvat byl prošívanou nebo vycpávanou kuklou, která v 15. století chránila celou hlavu, krk, částečně i ramena a horní část hrudi. Stejně jako prošívanice pod ochranným oděním sloužila k utlumení úderu od drtivé zbraně. Kroužková kukla se již před křížáckými taženými začala nahrazovat kroužkovým závěsem.⁴¹ Tedy kusem kroužkové brně připevněné na kožený pásek, který se dále zavěšoval na malé provrtané nýty. Jimi se pak propletl navoskovaný provázek nebo několik smotaných drátů přidržující kroužkový závěs těsně k přilbě. Kroužkový závěs pak sloužil jako dodatečná ochrana krku a ramen.⁴² U méně majetných rytířů či ozbrojenců se mohl vypustit. Plechové části přileb se skládaly z vršku přilby známého jako zvon, který mohl být zevnitř vykládán kůží, prošívanou látkou nebo už zmiňovaným batvatem. V raném a vrcholném středověku se ke zvonu přiděloval nánosník, který však ke konci 14. století z větší části vymizel. Dále se ke spodku zvonu přinýtovávaly kožené pásky, jež se řemenem přichycovaly ke krku, aby přilba při prvním úderu nespadla z hlavy. Mezi nejpoužívanější přilby v první třetině 15. století patřily šlapy, šalíře, železné klobouky a barbuty. Přilby jako kolčí a později turnajová zde nejsou zařazeny, protože nebyly využívány v bojové vřavě, nýbrž k turnajovým kláním.

Šlap, nebo také bascinet, byla otevřená obličejová přilba, která vznikla z železné čapky, jež se nosila pod kbelcovou přilbou.⁴³ První zmínky o šlapu pocházejí z italského města Padova z roku 1281, kdy jej nosilo pěší vojsko. Vůči svému předchůdci měl špičatý zvon, aby po něm snáze klouzaly střely z šípů a šipek a útoky vedené shora chladnou zbraní.⁴⁴ Počátkem 14. století byl prodloužen dolů po stranách krku a zadní části hlavy a v polovině století již

⁴⁰ DEVRIES, SMITH, *Military*, s. 88.

⁴¹ Tamtéž, s. 98.

⁴² VAVERKOVÁ, Zuzana, *Kroužkový závěs k basinetu ze zámku Hluboká*, In: *Archaeologia historica* 16, 1991, 1, s. 381.

⁴³ NICOLLE, David, *Knight of Outremer 1187–1344 AD*, Londýn 1996, s. 51.

⁴⁴ NICOLLE, David, *Italian Medieval Armies 1300–1500*, Londýn 1983, s. 583.

zakrýval část tváří. První ochranu obličeje představoval kryt nosu, což byla anatomicky tvarovaná železná destička, dole připevněná ke kroužkovému závěsu v místě brady a nahoře zavěšena na hák nanýtovaný do čelní části zvonu. V polovině 14. století se objevilo klapkové hledí. Bylo ploché s úzkými dýchacími otvory. Stejně jako kryt nosu se přichycovalo hákem, jež byl zajištěn malou kovovou tyčinkou. Po stranách zvonu bylo hledí připevněno pásky s řemenem. Jak však lze usuzovat z četných dobových ilustrací, moc se neuchytilo. Příliš omezovalo výhled a válečníkovi se v něm špatně dýchalo.⁴⁵ Z toho důvodu se mohla ke šlapu přidělat železná mříž, jež válečníkovi umožňovala bez obtíží dýchat. Dobře pak chránila před sečnými či drtivými zbraněmi, ale proti útokům vedeným kopím či vystřeleným šípům a šipkám nic nezmohla. Dále se jako obrana obličeje využívala závěsná brň, v níž byly vydělány otvory pro oči. Před válečným běsněním vysela na háku vpředu zvonu, aby se v případě bitvy jednoduše odepnula. V poslední třetině 14. století však klopné hledí prodělalo značné změny. Protáhlo se hledí před ústy do tvaru čumáku, což navýšilo prostor pro dýchací otvory. Také se dalo již odejímat hledí, které bylo upevněné na stranách přilby pomocí závlaček. Počátkem 15. století doznalo hledí dalšího vylepšení. Pomocí dvou po stranách umístěných čepů se mohlo odklánět směrem vzhůru, což před válečníkem odhalilo velké zorné pole. Tato varianta šlapu se nazývala psí kápě a v Svaté říši římské se hojně používala až do poloviny 15. století. Dále v průběhu století nahradil kroužkový závěs plátový límec, který skýtal spolehlivější ochranu krku a vrchní hrudi.

Šalír byla přilba, jež se zpočátku pokoušela o ochranu obličeje a krku bez použití hledí a kroužkového závěsu. Vycházel ze staršího šlapu, kdy pro zvýšení ochrany obličeje a krku byly hrany nataženy dopředu, aby zakryly tváře a bradu.⁴⁶ Zadní část se protahovala až ke krku, v pozdějších variantách se mohla skládat z několika plátů, které spadaly až na záda. Mezi očima ze zvonu vycházel malý hrbolek. Mohl být zakřivený pro i proti nositelově lebce. První zmínky o jeho používání pocházejí z Itálie. Ve zbrojním inventáři rodiny Gonzaga z roku 1407 je zmíněn spolu s barbutou. Nicméně již z konce 14.

⁴⁵ VAVERKOVÁ, s. 381.

⁴⁶ OAKESHOTT, Ewart, *European Weapons and Armour From Renaissance to the Industrial Revolution*, Woodbridge 2000, s. 110.

století existují ikonografické prameny naznačující jeho používání.⁴⁷ Ve dvacátých a třicátých letech 15. století přibýlo k šalíři hledí, jež sahalo k nosu. Až ke konci první poloviny století k němu přibyl ocelový podbradník. V německých zemích pak vznikl hybrid mezi železným kloboukem a šalířem, kdy okraje klobouku sahaly až k ústům, přičemž do nich bylo vyříznuto hledí.

Další přilba, která taktéž měla své kořeny v Itálii, byla Barbuta. Stejně jako šalíř vycházela ze šlapu a neobsahovala hledí ani kroužkový závěs. Rané verze se mohou se šalířem jednoduše splést, protože je odlišovalo jen rozdílné zakřivení předních hran zvonu, přičemž hrany Barbudy se markantněji stahovaly směrem do středu obličeje, čímž připomínaly písmeno T. Tyto rozdíly jsou dobře patrné na stříbrném oltáři z roku 1371 v katedrále San Zeno v Pistoiji.⁴⁸ Později se k sobě hrany přitahovaly ještě více. Některé barbudy dokonce začaly kopírovat korintské přilby starověkých Řeků, přičemž se odlišovaly jen tím, že byly vyrobeny ze železa namísto bronzu.⁴⁹ Zde s naprostou jistotou nelze říci, zda se jednalo o logický vývoj, či zda šlo o renesanční obdiv ke starověkému Řecku.

Poslední často používané přilby v první třetině 15. století byly železné klobouky, přičemž jejich první verze se začala objevovat v ikonografických pramenech v druhé polovině 11. století a do západní Evropy se pravděpodobně dostaly z Byzantské říše. V této době se ještě nevyráběly z jednoho kusu plechu, nýbrž kopírovaly zvon žebrové přilby, jejímž základem bylo tři až šest žeber snýtovaných ke zvonu. K dolním okrajům přilby se následně přinýtovaly trojúhelníkové či křížové podpěry, na které se přidělovaly okrouhlé plechy. Až počátkem 14. století se začaly vyrábět za použití jednoho či několika větších plátů. Vršek zvonu se v návaznosti na šlap zašpičatěl. Díky široké krepě poskytovaly klobouky velice dobrou ochranu proti šípům, šípkám a úderům vedeným shora z koňského sedla, což byl také jeden z důvodů, proč železný klobouk našel uplatnění především u řadových pěšáků a střelců z luků či kuší. Dalším důvodem se stala výroba, která nevyžadovala tak zručného řemeslníka. Nepopiratelným faktem také bylo, že skýtal výhodu nezastřené vidění a neomezeného dýchání.⁵⁰ K železnému klobouku se povětšinou nosila

⁴⁷ OAKESHOTT, *European Weapons and Armour*, s. 109.

⁴⁸ Tamtéž, s. 109.

⁴⁹ Tamtéž, s. 110–111.

⁵⁰ DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert D., *Weapons and Warfare an Illustrated History of Their Impact*, Santa Barbara 2007, s. 72.

kroužková kukla, jež byla v průběhu 15. století nahrazena plátovým podbradníkem.

2.1.3 Štít

Štít představoval aktivní obranu drženou v nedominantní ruce. Chránil nositelovo tělo a často také nohy a hlavu, avšak nebyl jen prvkem ochranným. Mohlo se s ním strkat do nepřátel a v případě menších štítů dokonce efektivně zaútočit. Štíty v západní Evropě se dělily na dva hlavní proudy – jezdecké a pěší, přičemž jezdecké měly v průběhu doby tendenci se zmenšovat a pěší naopak zvětšovat. V raném středověku štíty převážně vycházely ze skandinávského stylu, tedy kruhovitě, jeden metr široké v průměru.⁵¹ Vyráběly se z dřevěných prken potažených kůží nebo plátnem. Hrany se mohly pobít železem. Veprostřed se nacházela kovová puklice a držadlo. Používala je jak jízda, tak pěší vojsko. V 11. století byly nahrazeny štíty mandlovitého tvaru, které byly, co do velikosti větší, než jejich předchůdci. Sahaly až ke kotníkům, kde se zužovaly do tupé špičky. K tělu byly připevněny pomocí velkého pásu za rameno a menších pásků k předloktí ruky. Stále byly využívány, jak jízdou, tak i pěchotou. Jejich nejznámější vyobrazení pochází z tapiserie z Bayeux v Anglii.⁵²

V následujících stoletích se s vývojem ochranného odění zmenšoval jezdecký štít. Z dlouhého mandlovitého tvaru se přetvořil na krátký trojúhelníkový.⁵³ Ke konci 14. století doznal jezdecký štít dalších změn. Například v pravém horním rohu byla mezera pro kopí. Takový štít se nazýval tarče neboli kolčí. Obvykle měl čtvercový tvar s oblými rohy. Někdy se také prohýbal dozadu ke svému nositeli. Převážně se vyráběl z prken, na které byl přinýtovaný kus plechu nabarvený v heraldických barvách. Využíval se, jak na bojišti, tak na turnajových kláních.⁵⁴ Vznikaly další varianty s různými tvary, přičemž se opět vrátily kulaté a mandlovité štíty, které však nedosahovaly velikosti svých předchůdců. V druhé polovině 15. století však vývoj plátového

⁵¹ DEMMIN, Auguste, *An Illustrated History of Arms and Armour from the Earliest Period to the Present Time*, Londýn 2009, s. 288.

⁵² Tapisérie z Bayaux vznikla v druhé polovině 11. století a vyobrazuje turbulentní rok 1066, kdy byla Anglie obsazena Normany, přičemž zachycuje mnoho zbraní a zbrojí z dané doby.

⁵³ EDGE, PADDOCK, s. 56.

⁵⁴ BLAIR, s. 183.

ochranného odění doznal takové úrovně, že jezdecké štíty se stávaly jen další přítěží, a tak zůstaly jen jako turnajové.⁵⁵

Pěší štíty ve 14. století dorostly do obrovských rozměrů ve formě pavézy. Jednalo se o velký štít obdélníkového tvaru, jež byl opatřen podpěrou. Z toho důvodu našel široké uplatnění u kušníků, kteří jej používaly jako provizorní ochranu před střelami nepřítele. Na počátku 15. století se objevila menší verze pavézy pro pěší, ale i jízdní oddíly. Také se objevily štíty obrovských rozměrů, tzv. tarasy. Stejně jako pavézy měly dřevěnou oporu. Jejich přední strana se pobíjela železnými hroty, aby odvrátila nepřátelský útok. Největší uplatnění našly u husitských vojsk, kde vyplňovaly mezery mezi vozy.

2.2 Zbraně

Ruku v ruce s ochranným oděním se také vyvíjely zbraně, když jedno doznalo vývoje, druhé se přizpůsobilo. Přelom 14. a 15. století však představoval pro evropské bojiště obrovský převrat s příchodem dokonalejších střelných zbraní, kdy například v bitvě u Azincourtu roku 1415 rozhodlo o bitvě bláto a stejnou měrou i anglický dlouhý luk, jež se dokázal provrtat skrz plátový kyrys.⁵⁶ Dalším faktorem, měnícím taktiku boje byly rané střelné zbraně. Stejně jako dlouhé luky umožňovaly prorazit plátové odění, ale také vyvolat strach a úzkost z burácivých ran po výstřelu. Stále však střelné ani plané zbraně nemohly vytlačit užití zbraní chladných, které se se zdokonalením zbroje postupem času měnily na pádné a těžkopádné. Tyto zbraně byly schopné svého nepřítele spíše unavit a srazit k zemi, kde se mohl následně zadusit pod těly dalších padlých, než jej chladnokrevně na místě zabít.

2.2.1 Chladné Zbraně

Chladné zbraně se i v pozdní středověku stávaly nepostradatelnými. V pěchotním boji se těsně před srážkou se soupeřem, kdy ještě zbývalo dostatek místa, používaly dřevcové zbraně, jako byly kopí, halapartny nebo kůsy. Jakmile se bojovníci k sobě přiblížili, vystřídaly je meče, sekery a palcáty. Pokud se rytíři skácely k zemi, vytáhly proti sobě dýky. Chladné zbraně se dělí na poboční a dřevcové. Mezi poboční následně patří zbraně sečné a drtivé.

⁵⁵ BLAIR, s. 182.

⁵⁶ Druhá významná bitva, jež rozhodly dlouhé luky. První byla o více než 50 let dříve bitva u Kresčaku, kde na straně Francie padl i český král Jan Lucemburský.

Další jsou na řadě sečné zbraně. Jejich hlavním představitelem byl meč, který se s nezastavitelnou evolucí ochranného odění měnil v průběhu času s ní. Oakshott jej považuje za jedinou zbraň, která v sobě kombinuje díky křížové záštitě a čepeli, jak útok, tak i obranu.⁵⁷ Rytíř jej nosil u levého boku. Meče se skládaly ze dvou základních částí. Z Čepele a jílice, přičemž jílec sestával ze záštity, rukojeti a hlavice. Záštita byla většinou křížová, ale mohla být různě vykosená a bohatě zdobená. Sloužila k ochraně dlaně, v případě skluzu protivníkovi zbraně. Rukojeť byla místem, kde se zbraň držela. Většinou se vyráběla z kovu nebo dřeva a pro pohodlí dlaně byla potažena kůží nebo obvázána koženými pásky. Často se používala kůže žraločí, protože byla tlustá a dobře snášela mírné podnebí v Evropě.⁵⁸ Kůže se pak ještě obtáčela kovovým drátěním. Hlavice se nacházela na vrcholu rukojeti a sloužila k zamezení sklouznutí meče z dlaně. Bez ní by byl také meč nevyvážený a tím pádem neohrabaný.⁵⁹ V průběhu středověku existuje téměř nekonečné množství jejích variant a lze jen s obtížemi určit, odkud pocházejí.⁶⁰ Čepel byla útočná část meče. Mohla být jednosečná, ale i dvojsečná, přičemž její vrchol byl zakončen špičatým hrotem. Z důvodu vyvážení zbraně se vprostřed často tvořil žlábek. Vyráběla se z kvalitní oceli. Zachovalé meče jsou dokonce tak tvrdé, že je i dnes lze jen stěží poškrábat.⁶¹

U standardních rytířských mečů se již během 13. století začaly tvořit dva oddělené typy. Jeden byl určen k sekání a druhý k bodání, jež byl odpověď na zlepšující se ochranné odění. Bodáním se snažil prorazit kroužkovou brň, anebo se dostat ke kritickým místům, jako bylo například podpaží. Ve 14. století se tyto meče prodloužily a hlavice zvětšily. Záštita doznala jen malých změn, když se její konce začaly lehce obracet nahoru. Také se již objevil meč univerzální na sekání i bodání a užíval se, jako záložní zbraň pokud se hlavní zbraň během boje opotřebila či ztratila. Rytíři, převážně ti v německých zemích, si meč začali přivazovat ke zbroji řetězem, aby jej nemohli ztratit v boji.⁶² V 15. století se bodné meče dále vyvíjely, přičemž se z nich vydělily dva samotné typy. První měl kratší širokou čepel s rukojetí pro jednu ruku. Druhý byl delší

⁵⁷ OAKESHOTT, Ewart, *Records of the Medieval Sword*, Woodbridge 1991, s. 1.

⁵⁸ LOADES, Mike, *Swords and Swordmen*, Barnsley 2010, s. 97.

⁵⁹ OAKESHOTT, A *Knight*, s. 57.

⁶⁰ OAKESHOTT, *Records*, s. 8.

⁶¹ OAKESHOTT, A *Knight*, s. 67.

⁶² LOADES, s. 138.

s užší čepelí a mohl se v případě potřeby držet oběma rukama a předznamenal vývoj kordu.

Dalším mečem byl meč dlouhý. Přezdíváný též bastard nebo jedenapůlruční meč. Oproti rytířskému meči byl delší a užíval se především k sekání. Držel se oběma rukama, aby nepřítel utržil, co největší poškození. Rytíř jedoucí do boje měl u sebe vždy dva meče. Jeden rytířský a druhý buďto universální sekací i bodací, anebo právě meč dlouhý, který používal, když sesedl z koně. Prvně byl pravděpodobně vyobrazen na náhrobku Humpreyho de Bohun z roku 1322, který se nachází v Herefordské katedrále v Anglii.

Mezi masivní sečné meče se řadil falchion. V některých českých publikacích se nazývá tesák, což však působí poněkud zmatečně, protože pak dochází k záměně s tesákem, který je hybridem mezi dýkou a mečem. Sice se jedná o zbraň s podobně širokou čepelí, ale jejich určení, velikost a variabilita je zcela odlišná. Falchion se nejdříve používal jako nástroj na sekání masa, až později se zařadil mezi zbraně.⁶³ První zmínky o jeho bojovém využití pocházejí z 13. století, ale pravděpodobně se již vyskytl ve stoletím 12.⁶⁴ Jednalo se o jednoruční zbraň s jednosečnou čepelí, která sloužila k překonání kroužkového brnění a ve 14 až 15. století plátové zbroje. Většinou nebyl považován za zbraň hodnou rytíře, a tak se ujal především u pěších oddílů. Vzhledem mohl vzdáleně připomínat pozdější šavli, ale od ní se odlišoval velikostí čepele, kdy falchion byl mnohem širší. Tvar čepele se varioval od úzké až po velmi širokou, přičemž však tloušťka břitu byla velice úzká. Tupá i sečná strana mohly být vypouklé, zakrojené či dokonce úplně rovné. Na tupé straně čepele byl často žlábek.

Dýka, ať se zdá nepříliš užitečná v bojové vřavě, opak je pravdou. Pokud totiž dva rytíři nebo ozbrojenci spadli na zem, vytáhli dýky a snažili se je jeden druhému zabodnout do skulin mezi železnými pláty. Také je po sobě před soubojem tělo na tělo mohli házet.⁶⁵ Dýka se jako meč skládala z jílice a čepele, přičemž jílec byl vlastně téměř identický, pouze v menší podobě. Čepel středověkých dýk se dělila na dva typy. Na dvojsečnou přesně naostřenou a druhou jednosečnou se zahnutou čepelí. Skrz celý středověk sledujeme různé

⁶³ KADLEC, Antonín, *Fang, – the weapon that tells, a contribution to the discussion of the Epitaph of John of Jeřeně*, In: *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio F – Historia* 72, Lublin 2019, s. 101.

⁶⁴ Tamtéž, s. 98.

⁶⁵ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 92.

typy dýk, které se však nakonec ustálily počátkem 14. století na třech základních variantách. První byl dvojsečný baselard, jež byl především nošen civilním obyvatelstvem. Měl širokou čepel, která se směrem k hrotu markantně zužovala. Druhým typem byla dýka falická s užší čepelí a záštitou. Nosili ji opět civilisté a schovávali ji do záhybů oděvu či za měšec.⁶⁶ Poslední varianta byla již především určena pro boj. Hlavice rukojeti byla ve tvaru disku. Čepel dosahovala délky až 40 centimetrů jako u menších mečů.

Mezi nejoblíbenější zbraň řadové pěchoty patřila sekera. Důvodů je patrně několik. Její výroba nebyla tak náročná jako u meče. Rychleji se s ní dalo naučit zacházet a také se používala jako nástroj. Oproti meči měla výhodu, že se s ní dal jednodušeji poničit štít či ochranné odění. Sekera měla dvě části – železnou hlavici a dřevěné, později kovové, topůrko. Základní dělení bylo na jednoruční a dvojruční. Jednoruční využívala i jízda, ale v jejím případě se spíše jednalo o vedlejší zbraň. V průběhu středověku se ze zaoblených čepelí hlavice stávaly rovné a ke konci 14. století už se na jejich druhou stranu přidával bodec nebo hlavice kladiva. Po stranách se dřevěné toporo vyztužovalo kovovými pláty, aby se nezlomilo během bitvy. Dvojruční sekery zaznamenaly podobnou evoluci, přičemž se zdelšovala jejich topora, až ve 14. století vznikla dřevcová sekera, která se již ujala mezi rytířstvem. Byla velice podobná halapartně, ale místo háku na shazování jezdců měla bodec nebo kladivovou hlavici.

Bojové kladivo spadá již pod zbraně drtivé. Používalo se velice podobně jako sekera, kdy se s ním ničila protivníková zbroj. Skládalo se z železné hlavy a rukojeti. Vepředu hlavy byl bodec a vzadu kladivová hlavice. U novějších typů se také vyskytoval bodec nahoře hlavy. Rukojeť se vyráběla ze dřeva, ale mohlo být ještě zakončeno držadlem, které obmotávala kůže nebo drát. Dřevo se pobíjelo jako později u sekery plátem, aby neprasklo. Na konci rukojeti se nacházela hlavice jako u meče. Takové držadlo bylo však vzácné a více se používalo samotné dřevo pobité plátem, anebo železná tyč. Prvně je zobrazeno na podobizně válečníka z druhé poloviny 12. století v převorském kostele ve Worcesteru.⁶⁷ V 15. století byla také populární jeho dvouruční varianta. Byla téměř identická s dřevcovou sekerou, jen s tím rozdílem, že místo břitu sekery, byla hlavice kladiva.⁶⁸

⁶⁶ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 93.

⁶⁷ OAKESHOTT, *European Weapons and Armour*, s. 69.

⁶⁸ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 53.

Palcát byl další zbraní, která své uplatnění našla především mezi pěchotou, ale patřily mezi ně i varianty ryze rytířské. Oproti meči se dal stejně jako sekera velice snadno vyrobit. Stačila pouze dřevěná tyč a železná hlavice, později byl palcát celokovový. Ve 12. století sestávala hlavice ze čtyř a více z ní vycházejících železných lamel, které tvořily záštitný prstenec. Od té doby se palcát příliš nezměnil, protože i s nástupem dokonalejší plátové ochrany byl stále dosti účinný. O palcátu panuje přesvědčení, že byl používán církevními hodnostáři v boji, ale neexistuje o tom moc věrohodných důkazů.⁶⁹ Jednou z jeho variant pak byla jitřenka neboli morgenštern, přičemž se jednalo o palcát, ze kterého vycházelo mnoho menších bodců. Nejčastěji byla hlavice kulovitého tvaru, ale mohla být také kvádrovitá. Používala ji i jízda, přičemž byla zkrácena rukojeť. Jitřenka pocházela již z 11. století.

Dřevcové zbraně byly ty, jež se připevňovaly k dlouhé dřevěné tyči. Jejich hlavním zástupcem bylo kopí. Používalo se po celou středověkou éru a to jak jízdou, tak pěchotou. Skládalo se z dřevěného ratiště, kovového hrotu ve tvaru listu a tuleje. Tulej bylo kovové pouzdro, kterým se hrot připevňoval k ratišti. Děli se na pěší a jízdni. Pěší se v raném středověku po vzoru Římanů házelo, přičemž hrot byl pokryt několika kovovými háčky, aby se nedal vytáhnout z těla či štítu.⁷⁰ Mývalo délku ke dvěma metrům. Postupem staletí se s vývojem luků a kuší od házení ustoupilo a vymizely i háčky, jež byly někdy nahrazovány zpětnými křídélky, což byly trojúhelníkové plechy zabraňující zaseknutí kopí v nepříteli. Délka zůstala až do nástupu pík ke konci 15. století nezměněna. Specifickým druhem kopí bylo šídlo. Mělo dlouhý kosočtverečný hrot určený k bodání. V oblasti hlavy se vyskytoval rondel chránící ruce. Jízdni kopí se od pěšího lišilo svojí někdy i dvojnásobnou délkou. Nejčastěji však měřilo přes 3 metry a doplňovalo se se štítem. Tvar hrotu byl oproti pěšímu menší a mohl mít mnoho variant, přičemž záleželo spíše na lokalitách, kde byl vyroben, než na době vzniku.⁷¹ Ochranný rondel se začal objevovat až v první třetině 15. století. Ve stejné době se také vyvinulo ergonomicky tvarované držadlo a zmohutněl konec ratiště, který se držel v podpaží.

Podobnou zbraní byla kůsa neboli gléva. Jednalo se o sečnou dřevcovou zbraň, drženou oběma rukama. Její první verze pocházely z 13. století, přičemž

⁶⁹ OAKESHOTT, *European Weapons and Armour*, s. 62–63.

⁷⁰ DEVRIES, SMITH, *Military*, s. 25.

⁷¹ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 33–34.

měly čepele ve tvaru mečů a tesáků. Z této doby pocházejí manuskripty, kde jsou jimi vybaveni jezdci na koních. Takto je můžeme vidět například v Křížácké bibli.⁷² Ve 14. a 15. století byli již prokazatelně využívány pěchotou, kdy měly vzadu k čepeli přidělán zpětný hák. Halapartny byly podobné dřevcovým sekerám. Z jedné strany hrotu byla čepel podobná břitu sekery a na druhé straně byl hák, se kterým se mohl shodit jezdec z koně. Nahoře se nacházel dlouhý bodák. Halapartna nikdy neměla kladivovou hlavici a nepoužívali ji rytíři tak, jako právě dřevcovou sekeru.⁷³ Prvně je zmíněna v básni od švýcarského umělce Konráda von Würzburg v druhé polovině 13. století jako *hellembart*.⁷⁴ Sudlice vycházela ze srpu podobnému nástroji, který měl však širší čepel. Jednalo se tedy nejprve o zbraň provizorní, která se již ve 13. století dostala do výbavy profesionálních armád. Měla širokou čepel, jež se směrem k vrcholu razantně zužovala. Používala se obouruč a dalo se s ní bodat i sekat. Své kořeny by měla mít jako halapartna ve Švýcarsku.⁷⁵

Posledním velice důležitým zástupce dřevcových zbraní byl pro 14. a také 15. století okovaný cep. Stejně jako sudlice se vyvinul ze zemědělského nástroje, se kterým se mlátilo obilí za účelem oddělení zrna od plev. Sestával z dlouhé dřevěné násady, ke které bylo připojeno pohyblivé břevno. Okovaný cep pak měl břevno pobité železem a hřeby. Někdy se břeven přidávalo více, nebo dokonce byly vyměněny za železné koule. Je znám již od 11. století, ale masivně se začal používat až v 15. století.

2.2.2 Střelné zbraně

Význam střelných zbraní byl vždy zásadní, ale na jejich nositele – lučištníky a kušníky se dívalo jako na zbabělce, protože muži zasažení šípem či šipkou nevěděli, odkud střela přiletěla a neměli tak šanci na spravedlivý souboj.⁷⁶ Až v pozdním středověku, kdy se střelci stali pohromou pro jízdní rytíře, dostali zasloužené uznání.

Luk byl z dvojice střelných zbraní vyvinut jako první, a to již v pravěku. Vytlačit jej z bojišť dokázaly až palné zbraně v průběhu 16. století. Sestával z lučiště a tětivy. Lučiště byla mechanická část luku vyrobená ze dřeva ve tvaru

⁷² OAKESHOTT, *European Weapons and Armour*, s. 53.

⁷³ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 48–50.

⁷⁴ OAKESHOTT, *European Weapons and Armour*, s. 47.

⁷⁵ DEMMIN, s. 433.

⁷⁶ BRADBURY, Jim, *The Medieval Archer*, Woodbridge 1985, s. 3.

oblouku. Tětiva byla kroucená šňůra z navoskovaného lnu. Na koncích opatřená očky, kterými se připevňovala ke koncům lučiště. Jako střelivo se používal šíp. Byl podlouhlého tvaru. Vlastní tělo šípu se nazývalo dřík. Na jeho začátku byl hrot. Konec zdobilo opeření s končíkem, kterým se šíp pokládal na tětivu. Dvě nejpoužívanější varianty luku byly dlouhý luk a kompozitní luk. Dlouhý luk se začal využívat ve 13. století a to především v Anglii.⁷⁷ Bradbury uvádí, že svůj původ má ve Walesu.⁷⁸ Měřil úctyhodných 2,3 metru a mohl vysílat projektily o délce až jednoho metru. Vyráběl se především z tisového dřeva, přičemž tělo luku se směrem od středu lehce zužovalo. Napnout jej vyžadovalo značné úsilí, které však bylo odměněno dostřelem až na 400 metrů. Na poloviční vzdálenost byl schopen provrtat se skrz plátové odění.⁷⁹ Kompozitní luk vycházel ze staršího krátkého luku. Od svého předchůdce se odlišoval značným zakřivením ramen lučiště a jejich vyztužením rohovinou, šlachami či dalším dřevem. Tím se dosáhlo delšího dostřelu, bez nutnosti většího luku. DeVries dodává, že využití pro kompozitní luky našli především saraceni a mongolové, v Evropě se příliš neuchytil.⁸⁰

Ve 12. století byl luk na několik výjimek, jako Anglie a Španělsko, vytlačován používáním jednodušší kuše. Známá však už byla i ve starověku v Římském Impériu.⁸¹ Kuše nebo také samostříl se skládala z lučiště připevněného na konec dřevěné pažby. Tětiva byla značně tlustší než u luku spletená z několika lněných provázků. V případě nabití se zachytávala za tzv. ořech, jež se nacházel níže na pažbě. Vespod pod ním bylo madlo, za které se zatáhlo, a ořech se uvolnil. Tětiva se následně za vystřelení šípky též uvolnila. Jako střelivo se používaly šípky, jež ve srovnání se šípy byly menší a baňatější. Hrot se tvaroval do podoby lístku a opeření bylo z kachních per. Ke konci 13. století měla většina kuší kompozitní lučiště, jež bylo stavbou stejné jako kompozitní luk. Na konci lučiště se také nacházelo železné oko, na které se při nabíjení stoupalo, čímž se vytvořila protiváha a střelec mohl napnout tětivu k ořechu. V 15. století doznala kuše dalších změn, kdy se lučiště začalo vyrábět z oceli. Za cenu obtížnějšího nabíjení se zvýšil dostřel a razantnost vystřelené

⁷⁷ DEVRIES, SMITH, *Military*, s. 37.

⁷⁸ BRADBURY, s. 75.

⁷⁹ DEVRIES, SMITH, *Military*, s. 37.

⁸⁰ Tamtéž, *Military*, s. 111.

⁸¹ Tamtéž, *Military*, s. 39.

šipky. Dostřelila dále než dlouhý luk.⁸² Z toho důvodu se ke spodní části těla kuše přidaly navijáky, jež byly k lučiti připojeny provázky. Kuše měla dále variantu, jež místo šipek střílela ve váčcích skryté olověné kuličky nebo kamínky. Speciálně k tomu byla upravena i tětiva, kdy se rozdělila na dva provázky, v jejichž středu se nacházel prostor pro uložení pytlíku s projektily.⁸³

2.2.3 Palné zbraně

Příchod palných zbraní se zpočátku zdál jako neohrabaný a komický. První děla se jen stěží střefovala do svých cílů a osobní palné zbraně více čoudily, než kosily řady nepřátel. Brzy se však situace obrátila a evropské bojiště se nenávratně změnilo. Zde je také záhodno vysvětlit rozdíl mezi palnými a střelnými zbraněmi. Tedy střelné zbraně jsou takové, jež na svůj cíl vysílají hmotné projektily pomocí energie z lidských nebo zvířecích svalů. Oproti tomu zbraně palné využívají energii ze zapálené látky jako je třeba střelný prach.

Má se za to, že první palné zbraně pocházely z Číny, ale dle Oakeshotta měly své kořeny v Anglii ve dvacátých letech 13. století. Jednalo se o kovový hrnec *Pot de Fer*, který při zažehnutí střelného prachu vyslal vpřed velkou šipku.⁸⁴ DeVries se zmiňuje ještě o dřívějším datu, tedy o roku 1284, kdy během obrany italského města Forli byly použity první palné zbraně, ale vzápětí dodává, že se jedná o nepřiliš nejasné zdroje.⁸⁵ Jisté však je, že od 30. let 14. století objevily pojízdní předchůdci ručních kanónů, jež byly složeny z několika kovových trubek a následně přimontovány k trakaři či vozu. Jejich manipulace byla značně omezená, protože se dlouho nabíjely a ještě déle čistily.⁸⁶ Již však využívaly kulky. V polovině století byly nahrazeny kanóny tzv. bombardami, které dokázaly už prorazit hradební zdi. Vyráběly se především z mědi nebo mosazi a zasazovaly se na prkennou podpěru.⁸⁷ Dále jsou již doloženy ruční palné zbraně jako například píšťala nebo také ručnice. Skládala se z krátké železné hlavně s tulejí, ke které vedla dřevěná tyč. Pomocí podpěr si ji pak ozbrojenec přidržel před sebou. Zapálením doutnáku píšťala vystřelila kartáčovou střelu. Koncem 14. století ji bylo již možno držet v podpaží. Těžší

⁸² BRADBURY, s. 150.

⁸³ DEVRIES, SMITH, *Military*, s. 44.

⁸⁴ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 96.

⁸⁵ DEVRIES, Kelly, *Gunpowder Weaponry and the Rise of the Early Modern State*, In: *War in History* 5, 1998, 2, s. 127.

⁸⁶ OAKESHOTT, *A Knight*, s. 96–97.

⁸⁷ DEMMIN, s. 485.

formou pak byla hákovnice, jež byla opatřena hákem, aby ji mohl její nositel opřít o hradbu. Další palnou zbraní byla Tarasnice, vykována z několika plátů do tvaru dlouhé hlavně. Obvykle ji museli ovládat dva muži, přičemž jeden ji nosil a umisťoval na vhodné místo a druhý z ní střílel. Během husitských válek pak vznikly i pojízdné kanóny pod názvem houfnice. Patrně je to odvozeno od toho, že střílela do houfů nepřátel.⁸⁸

⁸⁸ KŘÍŽEK, Leonid, DOLEJŠÍ, Josef, *Husité – Vrchol válečného umění v Čechách*, Praha 2009, s. 272.

3 Husité a jejich vybavení

V předchozí kapitole bylo rozebráno bojové odění a zbraně z první poloviny 15. století spolu s jejich vývojem. Křižácká vojska měla k naprosté většině z nich přístup. Husitské houfy však na tom byli jinak. Skládaly se z velmi pestré vrstvy obyvatel. Pravděpodobně v nich byl hlavní voj kolem svých hejtmanů, měšťané, nižší šlechta, ale i žoldnéři a v neposlední řadě sedláci z venkova.⁸⁹ Dokonce v případě potřeby byli naverbováni i poddaní katolické šlechty, kteří tak museli bojovat proti svému pánovi.⁹⁰ To tedy nasvědčuje skutečnosti, že neexistoval modelový husitský zbrojnoš. Jednalo se o nekonzistentní armádu, s poměrně dobře vyzbrojeným jádrem.

Nejnižším stupněm ochrany musela být i pro běžného sedláka prošivanice, která u bohatších, či zkušenějších bojovníků mohla být doplněna necelým plátovým oděním nebo kroužkovou košilí. Hlavu u nuznějších pokrývala pouhá halena. Jádro houfu nosilo klobouky až po rytířské šalíře a šlapy.⁹¹ Nedostatečná výzbroj však měla i své přednosti. Člověk byl agilnější a bez přilby lépe viděl. Husitská jízda mohla vlastnit i plátové odění rytířů, přičemž kvalita zbroje se odvíjela od majetnosti a postavení jezdce. Například nízká šlechta se mezi husity mohla stát těžkou jízdou. Sice pravděpodobně nevlastnila, a ani neukořistila větší část plátového odění, ale teoreticky stačila ochrana nohou, protože během zteče do nitra nepřátelského voje byly nejzranitelnější. V neposlední řadě také role jezdce udávala podobu zbroje. Někteří pronásledovali nepřátele. Další například bránili vozy.⁹² Postupem času, a s přibývajícými vítězstvími, se jejich zbroj zlepšovala.

Mezi husity se nejpoužívanějším štítem stala pavéza. Dokázala ochránit všechny pěší bojovníky, Od kušníka po cepníka. Mezi vozy pak strkali tarasy⁹³ a zpoza nich odstřelovali své nepřátele ručnicemi a kušemi.

Husitskými zbraněmi se jistě zpočátku staly ty, které měl po ruce každý. Z dřevcových zbraní rozhodně nechyběla sudlice, cep, kůsa a dokonce kosa, přičemž cep nemusel být ani pokovovaný. Mezi husity bylo také poměrně oblíbené šídlo. Prvními pobočnými zbraněmi v dlaních husitů byla pravděpodobně jitřenka, v českých zemích známa také jako kropáč, dále

⁸⁹ DURDÍK, Jan, *Husitské vojsko*, Praha 1954, s. 42.

⁹⁰ ČORNĚJ, Petr, *Světla a stíny husitství*, Praha 2011, s. 152.

⁹¹ KRŽÍZEK, DOLEJŠÍ, s. 258.

⁹² Tamtéž, s. 259.

⁹³ DURDÍK, s. 97.

dřevorubecké sekery a různé palcáty. Z následných bitev a rejsů se pak dozásobili dalším vybavením. Meč byl pro běžného pěšáka zapovězenou zbraní. Místo něj používaly dýky a různě tvarované falchiony. Postupem času se však i rytířské meče dostaly mezi širší husitské houfy. Co se týče zbraní střelných a palných, tak luky již před husitskou revolucí vystřídaly na našem území kuše. Palné zbraně se v české kotlině také nalézaly. Podle Palackého, jak tvrdí Křížek, již od roku 1384 během konfliktu Jana Jenštejna s jedním z milců Václava IV.⁹⁴ Husité používali všechny vymoženosti raných pušek, a tak nosili píšťaly, hákovnice, odstřelovali své nepřátele tarasnicemi a houfnicemi.

⁹⁴ KRÍŽEK, DOLEJŠÍ, s. 258.

Závěr

Při zpracovávání této bakalářské práce se vycházelo z domácí, ale i ze zahraniční literatury, přičemž v jejím případě se zaměřením na anglicky psané texty, což vedlo k utvoření uceleného, avšak značně obecného pohledu na problematiku pozdně středověké výzbroje křižáckých bojovníků ze západní a střední Evropy při taženích do Čech. Obecnost předcházejícího výkladu je důsledkem neúplné schody doktrinálních názorů odborníků na dané téma. Původ rozdílů v těchto odborných názorech lze spatřovat nejen v osobních zkušenostech jednotlivých autorů, ale i čistě objektivně z důvodu časového rozdílu mezi vydáním jejich publikací.

Zvláštní pozornost byla věnována výzbroji pozdně středověkého rytíře s ohledem na levnější varianty a možnosti pro řadovou pěchotu. Plná plátová výzbroj poskytovala svému nositeli značnou ochranu proti téměř kterémukoliv útoku, přičemž sečné zbraně bez masivní čepelí způsobily zcela nejmenší škodu. Mnohem lépe si vedly bodné a drtivé zbraně, které již pro oplátovaného rytíře každá svým vlastním způsobem představovala nebezpečí, avšak nepředčily razantnost střel z dlouhých luků, kuší nebo ručnic. Plátové odění přicházelo i s nevýhodami. Rytíř měl skrz průzory omezené zorné pole a ztrácel přehled o situaci. Pod hledím se také s většími obtížemi dýchalo, a pokud se jednalo o starší variantu ze 14. století bez psího čumáku, nevydržel tak dlouho bojovat. V neposlední řadě je také nutno podotknout, že pokud upadl v bitevní vřavě, měl vlivem únavy větší obtíže vstát, přičemž ho jen nepatrný otřes znovu mohl poslat k zemi.

Zbraně se s nástupem 15. století razantně mění. Stávají se mohutnější, což lze demonstrovat na zvětšujícím se jedenapůlručním meči, a dále multifunkčnější, např. halapartna měla vzadu na čepeli hák a na svém vrcholu bodec. Další významnou změnou byl postupný přechod od dřeva k železu, což se odráželo zejména u palcátů a válečných kladiv, která nahradila dřevěnou násadu železnou. Dále tento přechod zasáhl lučiště kuší, která byla v pozdějších obdobích rovněž železná. Nutno dodat, že z práce vyplývá souběžný vývoj zbraní i zbrojí, neboť posun jednoho zpravidla vedl k přizpůsobení se druhého.

Z publikací vyplývá, že křižácká vojska byla zejména v počátcích mnohem lépe vyzbrojena, než jejich protivníci v podobě husitských svazů. Dle názoru autora práce byl toto jeden z důvodů, proč si husité natolik oblíbili

dřevcové zbraně jako sudlice nebo cepy. Snažili se tak vykompenzovat nevýhodu v podobně nedostatečného bojového odění. Na svého nepřítele tak útočili z větší vzdálenosti, a pokud se jednalo o oplátovaného rytíře na koni, měli možnost ho srazit k zemi. Samozřejmě je mnohem důležitějším faktorem k použití sudlic a cepů jejich dostupnost a přímo se vybízející použití na vozové hradbě, ale ani první z uvedených skutečností nemůže být opomíjena. Dalším přizpůsobením výzbroje bylo šídlo s rondelem, jež skrovně vybavenému muži poskytovalo omezenou ochranu rukou. To všechno značí, že se husitská výzbroj snažila té křížácké vyrovnat způsobem alternativním od ochranného odění.

Zbraně pozdně středověkého rytíře sestávaly obvykle z jezdeckého kopí, štítu, hlavní zbraně a zbraně záložní. Hlavní zbraní byl meč, povětšinou bodný. Záložní zbraň mohli být univerzální bodací i sečný meč, jedenapůlruční meč, anebo sekera, případně válečné kladivo. Jezdecké kopí se užívalo při zteči proti voji nepřátel. Až do konce středověku se jednalo o nejúčinnější bojovou mašinerii, jež byla schopná rozmetat i početně silnější vojska. Na zemi, když rytíř sesedl z koně či spadl, byl pro řadovou pěchotu obtížným protivníkem a porazit jej v boji muže proti muži vyžadovalo značné úsilí. Krátký proces s ním však mohla udělat kuše nebo píš'ala, kterou se jako v odpověď na plné plátové odění vyzbrojovali husité. I mezi husitskými vojsky se skrývalo rytířské jezdecké, které však nebylo tak početné jako na straně křížáků. Jejich výzbroj byla pravděpodobně složena jen z některých částí plátového odění.

I přes dominanci křížáckých válečníků v rovině výzbroje se jim však nepodařilo nad husitskými houfy zvítězit. Husitská taktika byla přímým protikladem rytířského útoku koňmo, postavena na dobře hájitelných pozicích na vozových hradbách, které byly doplněny k tomu se hodící výzbrojí. Zejména zmiňovanými cepy, sudlicemi, šídly a také obranými tarasy a pavézami. Příklady střetů křížáků s husity se staly ilustrací skutečnosti, že výzbroj je podstatným faktorem ovlivňující výsledek bitvy, ale ne jediným.

Seznam Literatry

- BLAIR, Claude, *European Armour circa 1066 to circa 1700*, Londýn 1958.
- BRADBURY, Jim, *The Medieval Archer*, Woodbridge 1985.
- ČORNĚJ, Petr, *Světla a stíny husitství*, Praha, 2011.
- ČORNĚJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V.*, Praha 2000.
- DEMMIN, Auguste, *An Illustrated History of Arms and Armour from the Earliest Period to the Present Time*, Londýn 2009.
- DEVRIES, Kelly, *Gunpowder Weaponry and the Rise of the Early Modern State*, In: *War in History* 5, 1998, 2, 127–145.
- DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert. D., *Medieval Military Technology*, Toronto 2012.
- DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert D., *Weapons and Warfare an Illistrated History of Their Impact*, Santa Barbara 2007.
- DURDÍK, Jan, *Husitské vojenství*, Praha 1954.
- EDGE, David, PADDOCK, John M., *Arms & Armor of the Medieval Knight: An Illustrated History of Weaponry in the Middle Ages*, New York 1988.
- FUDGE, Thomas A., *Jerome of Prague and the foundations of the Hussite movement*, Oxford 2016.
- KADLEC, Antonín, *Fang, – the weapon that tells, a contribution to the discussion of the Epitaph of John of Jeřeně*, In: *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio F – Historia*, Lublin 2019, s. 97–112.
- KLUČINA, Petr, *Zbroj a zbraně: Evropa 6.–17. století*, Praha 2004.
- KŘÍŽEK, Leonid, DOLEJŠÍ, Josef, *Husité – Vrchol válečného umění v Čechách*, Praha 2009.
- LOADES, Mike, *Swords and Swordmen*, Barnsley 2010.
- MAUR, Eduard a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.
- NICOLLE, David, *Knight of Outremer 1187–1344 AD*, Londýn 1996.
- NICOLLE, David, *Italian Medieval Armies 1300–1500*, Londýn 1983.

- OAKESHOTT, Ewart, *A Knight and His Weapons*, Chester Springs 1997.
- OAKESHOTT, Ewart, *European Weapons and Armour From Renaissance to the Industrial Revolution*, Woodbridge 2000.
- OAKESHOTT, Ewart, *Records of the Medieval Sword*, Woodbridge 1991.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce 2*, Praha 1996.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce 3*, Praha 1996.
- VAVERKOVÁ, Zuzana, *Kroužkový závěs k basinetu ze zámku Hluboká*, In: *Archaeologia historica* 16, 1991, 1, 379–384.
- WAGNER, Eduard a kol., *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, Praha 1954.
- ŽÁKOVSKÝ, Petr, *Hromadný nález nejstarších platněřských prací z území Moravy*, In: *Archaeologia historica* 34, 2009, 1, 409–444.

Resumé

This bachelor's thesis deals with the combat armament of the crusader troops against the Hussite heretics in Bohemia in the years 1420-1431. The Czech lands were in recession at the turn of the 14th and 15th century. Due to reform efforts, the economic situation and chaos during the reign of Wenceslas IV. the Czech lands radicalized in their Utraquist thinking. This resulted in the five crusades proclaimed against the Bohemia heretics. Knights from all over the Holy Roman Empire and the surrounding lands tried to drove the Utraquists away from their faith. The armament of the crusader troops still corresponded to the medieval way of fighting. They were knights on horses supplemented by infantry. This thesis describe the military equipment with regard to the pan-European development, based on current literature and is supplemented by iconographic as well as archaeological sources. In the end, the work compares it to the less equipped hordes of Hussite warriors.

Seznam příloh

- Příloha 1: Svatá Kateřina svírající falchion na oltáři z Graudenz z počátku 15. století.
- Příloha 2: Novodobá napodobenina šlapu s psím čumákem.
- Příloha 3: Novodobá napodobenina šlapu se záklopným hledím.
- Příloha 4: Rytířské plátové odění kreslené podle iluminací z bible krále Václava IV.
- Příloha 5: Dělo střílející proti opevněnému městu z německé knihy o střelných zbraních z roku 1440.

Přílohy

Příloha 1: Svatá Kateřina svírající falchion na oltáři z Graudenz z počátku 15. století.

Zdroj: KADLEC, Antonín, *Fang, – the weapon that tells, a contribution to the discussion of the Epitaph of John of Jeřeně*, s. 112.

Příloha 2: Novodobá napodobenina šlapu s psím čumákem.

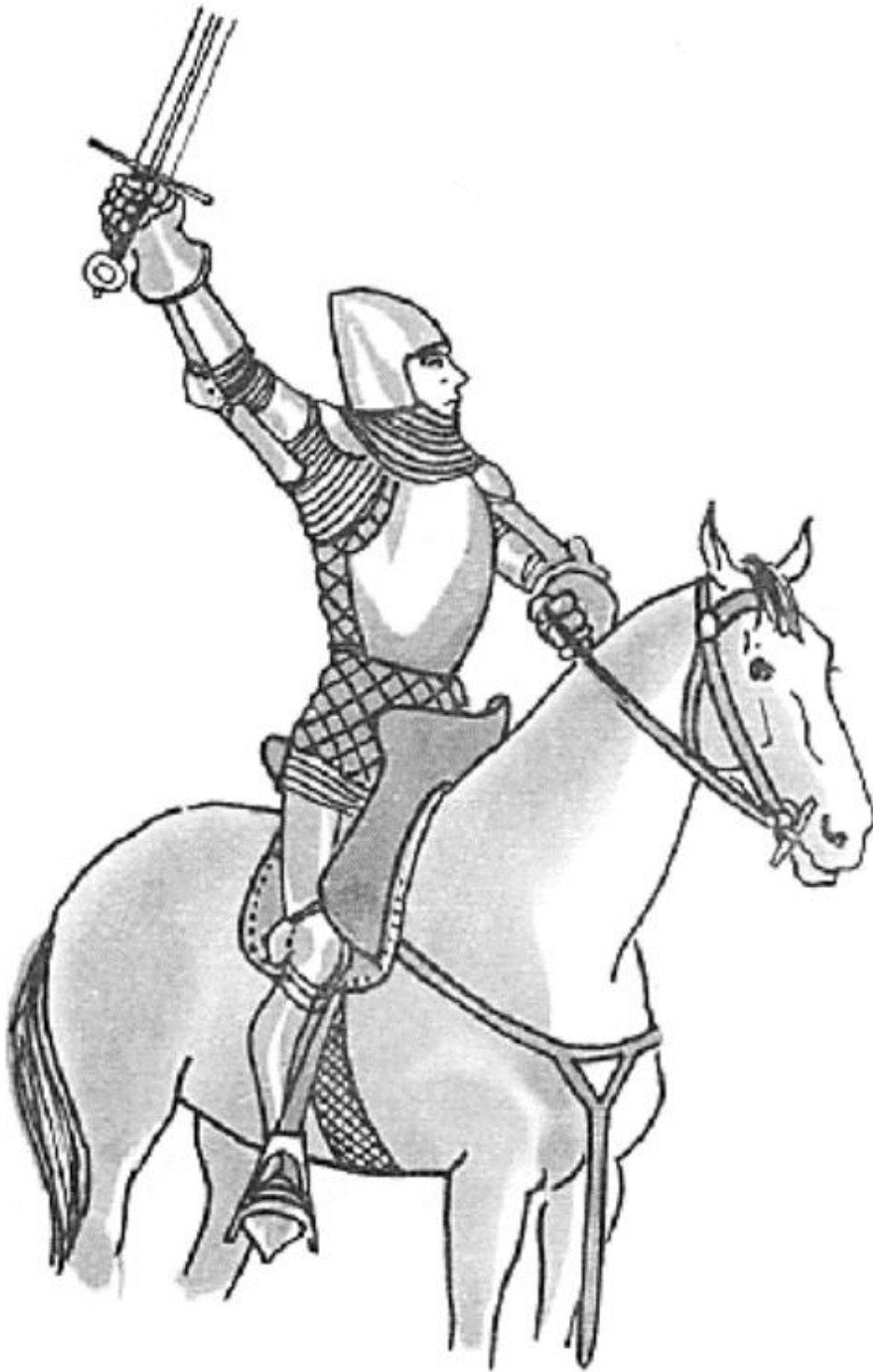
Zdroj: Vlastní.

Příloha 3: Novodobá napodobenina šlapu se záklopným hledím.

Zdroj: Vlastní.

Příloha 4: Rytířské plátové odění kreslené podle iluminací z bible krále Václava IV.

Zdroj: WAGNER, Eduard a kol., *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, s. 197.

Příloha 5: Dělo střílející proti opevněnému městu z německé knihy o střelných zbraních z roku 1440.

Zdroj: KRÍŽEK, Leonid, DOLEJŠÍ, Josef, *Husité – Vrchol válečného umění v Čechách*, s. 270.